

aliquid agens *uniantur*. At quero in primis, utrum unire sit actio vel operatio agentis. Affirmabis, puto. At si actio est, quid, quaeso, agit agens, dum unit. Si nihil agit, explica mihi quomodo dari possit realis actio, cujus terminus sit nihil. Si autem aliquid agit, quisnam est terminus illius actionis, nisi modus, quem asserimus, unionis? Qui vero modus huiusmodi rejiciunt, ipsis incumbit onus determinandi, quid rei sit illud, quod agens uniendo efficit, nam certe non efficit ipsam materiam et formam, vel substantiam et accidens, per actionem *unienti* praecise sumptam.

Instabis. Modus, qui obtruditur, unionis et inhaerentiae admitti nequit. Si enim materia et forma, substantia et accidens modo aliquo distincto inter se uniantur, oportebit singula unitorum uniantur huic ipsi modo. Quero ergo, utrum illa cum hoc, quem fingimus, modo immediate uniantur, an vero mediante alio novo modo. Si hoc postremum dicatur, abibit in infinitum. Si autem primum eligatur, nulla extat ratio asserendi formam substantialem non posse uniri materiae, vel accidens inhaerere substantiae immediate nulloque intercedente modo.

Resp. 1.º In primis nobis propositum non est nunc modos speciales singillatim propugnare; id enim ad peculiare tractatus spectat, solumque nobis generatim vindicanda est ratio modi ac modalis distinctionis. Quare totum hoc argumentum aliaque similia contra modos aliquos in particulari directa, transmittenda potius sunt. Neque enim nos ipsi modorum in particulari meminimus, nisi ad eum finem, ut res in se non parum subtilis, per ea exempla, in quibus solet a suis patronis ratio modi agnosci, paululum declararetur. Nihilominus objecta difficultas nullo negotio dissipatur. Itaque

Resp. 2.º, neg. assert. Ad probationem *conc.* antec.

Tum *conc.* cons. et elig. primum membrum, quod nempe illa, quae non nisi medio modo unionis uniantur in se, immediate cum hoc eodem modo uniantur.

Denique *neg.* id quod ex hoc membro infertur ab adversariis. Et ratio disparitatis manifesta est. Materia et forma egent modo diverso unionis, et accidens eget modo inhaerentiae, quia nec materia essentialiter affixa et unita est formae, nec forma materiae ita, ut ubicumque sint materia et forma,

existat quoque illarum unio. Similiter accidens, loquor de accidentibus absolutis, non secum identificat inhaerentiam actualem substantiae, sed tantum aptitudinem inhaerendi, ut nunc suppono cum S. Thoma, et suo loco probabitur. Ergo necesse est ponere aliquid aliud, quo *formaliter* sint vere, ac denominentur actu unitae materia et forma, itemque accidens actu inhaerens. Id quod dici nequit de ipso modo unionis et inhaerentiae, quia modus unionis et inhaerentiae essentialiter et inseparabiliter seipso affixus est subjecto, quemadmodum in ejus tradenda notione declaratum est.

Objic. 5.º Assignari nequit ad quodnam praedicamentum revocandi sint *modi*. Atqui omnis realis, et non chimærica entitas, in aliquo praedicamento versetur, oportet.

Resp. determinationem praedicamentorum, ad quae singuli modi revocandi sunt, pertinere ad peculiare disputationes, in quibus singillatim de illis agitur. Legatur interea Eximius Doctor (1).

CAPUT III.

DE VERITATE TRANSCENDENTALI.

Triplicem distinximus in Logica cum communi sententia veritatem: *formalem, transcendentalem et moralem*. Et de formali quidem in eadem Logica fuse disputatum est, moralis autem ad moralem Philosophiam spectat. Reliquum est, ut transcendentalem, quae altera proprietas entis est, pertractemus.

ARTICULUS I.

Notio veritatis transcendentalis exponitur.

123. Circa veritatem transcendentalem, quae vocatur etiam *Aureoli sententia objectiva et in essendo ac veritas rerum*, non una est auctorum

(1) Disp. 32 *Metaph.*, n. 13 seqq.

circa
rationem
transcendentia
veritatis,

sententia. Nam Aureolus (1) censet illam aliud non esse præter ipsum ens, in quantum fundat negationem entis apparentis, veritas enim, ut ipse loquitur, consistit in *segregatione cuiuslibet ab omni sibi extraneo positivo*; atque adeo veritas generatim sita esse dicenda est in segregatione entis realis ab omni ente ficto vel pure apparenti. Favet huic opinioni vulgaris loquendi modus, cum enim *verum* aurum explicamus, recurrimus ad negationem, dicentes illud esse, quod non est apparens vel fictum: sic etiam *verum* amicum dicimus, qui *non est simulatus*, et hominem *verum*, qui *non est pictus*, verum que Deum, qui *non est falsus vel commentitius*, sicut idola, etc. Et sic etiam vulgo tamquam synonymum habetur *verum*, et *purum* ac *sincrum* in suo genere. Quare videtur veritas rei explicanda esse per hoc, quod res habeat principia intrinseca, quæ ex sua natura debet habere absque admixtione principii ullius extranei.

refutatur.

Hæc tamen sententia communiter a sapientibus rejici solet, propterea quod per eam nihil revera videtur explicari præter rationem entis aut unius aut boni. Quid enim, quæso, est ens *non fictum, non commentitium* etc., nisi ens *reale*, quod est simpliciter ens? Nec quidpiam addit illa fictionis negatio, quod non revocetur ad unitatem, quatenus includit *divisionem a quolibet alio*. *Purum* vero vel *sincrum* reducitur ad bonum vel perfectum, admixtio enim extranei est aliquid non conveniens atque adeo *malum rei*, unde purum et sincerum exprimit rem undequaque bonam intra suam lineam. Accedit, quod falsitas potius videatur in negatione consistere, nam importat carentiam perfectionis debitæ ad veritatem rei. Et ita etiam concipitur a nobis instar negationis. Ergo veritas non stat de formali in negatione fictæ naturæ, vel carentiæ principiorum intrinsecorum, quæ ad rei essentiam spectant, vel in negatione principiorum extrinsecorum, sed positivum aliquid importat (2).

(1) :^a dist. 19, 3.^a part. 2. Vide Capreolum in 1.^a Dist. 13, quæst. 3.

(2) Vide Suarez disp. *Metaph.* disp. 8, sect. 7, n. 18. Card. Aguirre, *Disputat. select.*, *Metaph.* 2, sect. 4, n. 41; De Benedictis, *Metaph.*, lib. 1, quæst. 4, cap. 3; Lossada, *Metaph.* disp. 1, cap. 6, n. 124; Hurtado, *Metaph.* disp. 7, sect. 1.

Communis
Auctorum
doctrina sta-
tuitur.

Quare communis Philosophorum sensus tenet veritatem transcendentem importare ordinem et connotationem ad intellectum. *Sicut bonum addit rationem appetibilis*, inquit S. Thomas, *supra ens, ita et verum comparationem ad intellectum* (1). Et alibi: *Res... non dicitur vera, nisi secundum quod est intellectui adæquata* (2). Item: *Veritas, quæ est, in ipsa re... nihil aliud est, quam entitas intellectui adæquata, vel intellectum sibi adæquans* (3). Unde etiam concludit, quod, si omnis *intellectus (quod est impossibile) intelligeretur auferr*, nullo modo *veritatis ratio remaneret* (4).

Probatur hæc assertio, quia si veritas solam diceret rei entitatem, *verum* et *ens* nullo pacto inter se discrepant, sed essent synonyma. Quare ad rationem veri habendam, oportet aliquid addere supra ens. Jam quemadmodum de proprietatibus entis generatim dictum est (5), illæ nihil enti addere possunt, nisi negationem vel ordinem ad aliquid, cum quo res omnis convenientiam et conformitatem habere potest, illud autem, cum quo res omnis conformitatem et convenientiam habere potest, est intellectus, qui omni enti assimilari valet per cognitionem, et vis appetitiva, quæ pariter ad quodvis ens terminari potest (6). Atqui proprietatis entis addens negationem, est unitas, ea vero quæ ordinem importat et convenientiam cum appetitu, est bonitas. Ergo reliquum est ut veritas, quod tertium est attributum entis communi sapientium calculo approbatum, ordinem conformitatis ad intellectum includat. Veritas ergo transcendentis addit supra entitatem rei ordinem et connotationem ad intellectum; et primum horum, solitarie sumptum, non est nisi fundamentum veritatis, vel veritas transcendentis fundamentaliter accepta. *Hoc est ergo*, inquit Angelicus, *quod addit verum*

(1) 1. p. quæst. 16, a. 3 fin.

(2) *De Veritat.* quæst. 1, art. 2.

(3) *De Verit.*, quæst. 1, art. 4.

(4) S. Thom. *de Verit.*, quæst. 1 art. 2 fin.

(5) Vide supra cap. 1, art. 1, n. 65-69. Cfr. disp. 1, n. 44 seqq. Vide etiam Suarez fuse et egregie probantem, quod veritas nihil positivæ perfectionis addat supra rationem entis, disp. 8 *Metaph.* sect. 7, n. 5-7.

(6) Vide S. Thom. *de Verit.* quæst. 1, art. 1. Cfr. superius dicta de numero attributorum entis.

supra ens, scilicet conformitatem sive adæquationem rei et intellectus, ad quam conformitatem... sequitur cognitio rei. Sic ergo entitas rei præcedit rationem veritatis, sed cognitio est quidam veritatis effectus (1).

124. Quæret quispiam num veritas transcendentalis vel res veræ dicantur solum per ordinem ad intellectum, sive increatum et infinitum, sive creatum et finitum.

Res dici veræ
possunt non
solum
per ordinem ad
intellectum
divinum,
sed etiam per
ordinem ad
intellectum crea-
tum;

Dicendum est cum S. Thoma res dici posse veras per ordinem ad quemvis intellectum, licet principalis per ordinem ad intellectum divinum. Et ratio primi est, quia, saltem de facto intellectus omnis, etiam humanus, habet pro objecto adæquato, ad quod terminari aliquo modo potest, ens in tota sua latitudine, sicut alibi probandum est. Ergo omne ens conformari et ordinem dicere potest ad quemcumque intellectum, atque adeo *verum* dici per ordinem ad eundem potest. Verum itaque dicitur *de rebus, secundum quod adæquantur intellectui divino vel apte natæ sunt adæquari intellectui humano* (2).

Præterea sæpe ad probandum rem aliquam esse *vere* talem, v. g. ad probandum hoc corpus esse *vere aurum*, confugimus ad notionem auri: et ad probandum Philosophiam esse *vere* scientiam, afferimus definitionem scientiæ, illamque applicamus ad Philosophiam. Idemque passim fit in aliis rebus. Atqui hoc ostendit ex communi consensu veritatem rerum explicari posse per ordinem ad intellectum et cognitionem creatam. Quid enim est notio vel definitio rei, nisi cognitio quædam nostri intellectus? Quid est autem probare veritatem rei ex definitione, nisi ostendere rem illam esse ideo *vere* talem, quia habet entitatem taliter *vere* cognoscibilem, atque adeo implicite supponere, quod res vera denominari possit etiam per ordinem ad nostrum intellectum?

sed principalis
per ordinem
ad divinum.

Principalis autem dicitur per ordinem ad divinum intellectum, primo quia per respectum ad illum nequeunt non actu perfectissime conformari. Deinde quia si sermo sit de natura Dei, planum est, quod illa potissimum ad suum intellectum dicit ordinem, utpote illi summe proportionata, immo

(1) *De Verit.* quest. 1, art. 1. Cfr. 1 p. quest. 16, a. 1 et 3; 1.^a dist. 10, quest. 5, a. 1 fin.

(2) S. Thom. *de Verit.* quest. 1, art. 3, fin. Cfr. ib. a. 2 ad 1.um

et identica, atque adeo summe conformis. Res vero create vel creabiles dependent essentialiter ab ideis divinis exemplaribus, quæ divinam operationem dirigunt in creatione rerum, et per ordinem ad quas etiam solet veritas rerum omnium creaturarum declarari, ut mox videbimus (1). Unde etiam si nullus creatus intellectus daretur, possent res esse actu veræ, non autem si non daretur intellectus divinus. Atque hoc voluit S. Thomas significare, quando scripsit res esse veras *per accidens* in ordine ad intellectum nostrum (2).

125. Dubitatur secundo, utrum *conformitas cum intellectu*, per quam declaratur ratio veritatis intelligenda sit de *actuali* conformatione, an vero de *aptitudinali*, præscindendo ab hoc quod res *actu* de facto conformetur, vel secus. Et *respondendum* est conformitatem illam relate ad divinum intellectum non posse non esse actualem, relate autem ad intellectum creatum sufficere, ut sit potentialis et aptitudinalis; neque enim res omnes actu adæquantur per actualem cognitionem intellectui humano, sed tantum adæquari possunt. Ut autem definitio illa explicetur relate ad quemcumque intellectum, conformitas illa accipi potest aptitudinaliter pro aptitudine et capacitate sese conformandi, quæ aptitudo, quamvis non excludat actualem conformationem, at nec requirit illam, sed tantum præscindit ab ea. Idque sensisse videtur Aquinas, cum hæc scripsit: *Veritas invenitur in re, secundum quod habet esse conformabile intellectui* (3). Et alibi Avicennæ definitionem, qua veritas dicitur *proprietas esse uniuscujusque rei, quod stabilitum est ei, verbis hisce declarat: in quantum talis res nata est facere de se veram æstimationem, et in quantum propriam sui rationem, quæ est in mente divina imitatur* (4). Eademque doctrina continetur in illa definitione S. Anselmi, secundum quem *veritas est rectitudo sola mente perceptibilis* (5).

Utrum veritas
imparet
conformitatem
actualem an so-
lam aptitudi-
nalem
cum intellectu.

(1) Vide. S. Thom. *de Verit.*, quest. 1, art. 2, 4 et 5; *Periherm.* lib. 1, lect. 3, paragr. b. *Ad hujusmodi igitur evidentiam*; Suarez, disp. *Metaph.* 8, sect. 7, n. 28, 29.

(2) 1 p. quest. 16, art. 1, corp. et ad 1.um; quest. 17, art. 1.

(3) 1 p. quest. 16, art. 5. Cfr. *de Verit.* quest. 1, art. 3; 1.^a dist. 10, quest. 5, art. 1.

(4) Lib. 1.us *Contr. Gent.*, cap. 60 fin.

(5) Lib. *de Verit.*, cap. 12.

Ratio autem est, quia veritas etiam dici potest, licet secundario, respectu intellectus creati. At intellectus creatus non semper actu considerat res omnes, sed est in potentia considerandi illas. Ergo veritas generatim non est definienda vel intelligenda per ordinem ad actualem conformitatem cum intellectu, sed per aptitudinalem, vel per cognoscibilitatem, præscindendo ab hoc quod actu conformetur per actualem cognitionem, vel non. Res enim actu quidem conformantur intellectui divino, nec possunt non conformari, at intellectui creato non conformantur necessario; sed tantum conformabiles sunt. Et sic explicata notio convenire potest omni veritati, sive respectu intellectus infiniti sive respectu intellectus finiti (1).

Utrum veritas
importet
conformitatem
cum
intellectu
præcise, an cum
speculativo.

126. Succedit altera dubitatio, utrum conformatio vel conformabilitas cum intellectu, quam importat veritas, intelligenda sit respectu intellectus *speculativi*, an vero respectu intellectus *præcise*. Intellectus dicitur speculativus, quatenus simpliciter contemplatur rem, *præcise* vero quatenus dirigit effectum rei, effingendo ideam exemplarem, ad cuius rationem et imitationem res facienda est ac præscribendo modum operis. Hoc pacto intellectus artificis respectu artificii, cuius effectum dirigit, *præcise* est, intellectus autem reliquorum hominum, qui tale opus et artificium considerant, est speculativus. Sed sciendum, quod res aliter comparatur ad intellectum *præcise*, aliter ad speculativum. Intellectus enim *præcise* causat res, unde est mensuratio rerum, quæ per ipsum fiunt; sed intellectus speculativus, quia accipit a rebus (nempe species, vel præsupponit in illis entitatem intelligibilem, quam idealiter exprimat) est quodammodo motus ab ipsis rebus et ita res mensurant ipsum. Et quoniam nihil est, nec potest esse, creatum, quod non sit a Deo, nec Deus efficiat quidpiam nisi per ideam exemplarem; omnes res creatæ considerantur respectu Dei sicut artefacta respectu artificis, ac proinde mensurantur ab intellectu *præcise* divino, quatenus exhibent eam naturam, quam Deus essentiam suam contemplando pro singulis excogitavit. Respectu vero creati intellectus res omnes naturales, nempe non artefactæ, se habent opposito modo, sicut mensurans respectu mensurati,

(1) Cfr. Suarez disp. 8, *Metaph.*, sect. 7, n. 26-27.

quia nempe intellectus creatus non illis præscripsit naturam ac perfectionem, quibus præditæ sunt, sed simpliciter relegit, atque intentionaliter representat id, quod in se habent acceptum a Deo (1). Apposite S. Thomas: *Intellectus... qui est causa rei, comparatur ad ipsam sicut regula et mensura: e converso autem est de intellectu, qui accipiat scientiam a rebus. Quando igitur res sunt mensura et regula intellectus, veritas consistit in hoc, quod intellectus adæquetur rei, ut in nobis accidit: ex eo enim, quod res est, vel non est, opinio nostra et oratio vera vel falsa est. Sed quando intellectus est regula vel mensura rerum, veritas consistit in hoc, quod res adæquantur intellectui, sicut dicitur artifex facere verum opus, quando concordat arti (2).*

Itaque conformitas rei cum intellectu, in qua veritatem transcendentalem sitam esse diximus, intelligi posset vel de intellectu speculativo, vel de *præcise*: quæritur autem quomodo intelligenda sit.

Respondetur veritatem transcendentalem, quatenus est proprietas entis explicari non posse per ordinem ad intellectum *præcise*, sed per ordinem ad intellectum speculativum. Et ratio est, quia veritas transcendentalis in sua latissima acceptione, quatenus est proprietas entis, debet esse attributum prædicabile de omni ente, sive creato sive increato. Atqui veritas explicata per ordinem ad intellectum *præcise* nequit prædicari, ut patet de Deo, quippe qui est ens a se, ac proinde nullo modo mensuratus vel regulatus vel causatus in ullo causarum genere. Ergo... Simili modo veritas entium possibilium, prout talium nequit explicari per ordinem ad intellectum *præcise*, quia possibilium, prout talia, non cognoscuntur intellectu vel cognitione *præcise*, sed speculativa.

Per ordinem autem ad intellectum speculativum explicari recte potest omnis prorsus transcendentalis veritas. Et primo quidem veritas naturæ divinæ, quia representatur, vel certe representabilis est, ab omni intellectu.

Dices: Proprium est intellectus speculativi, ut mensuretur ab objecto, quod contemplatur. At repugnat intellectum

(1) Vide S. Thom. de *Verit.*, quæst. 1, art. 2; i p. quæst. 16, art. 1; *Perihermen.*, lib. 1, lect. 3, paragr. 6.

(2) S. Thom., i p. quæst. 21, art. 2.

divinum mensurari ab ullo objecto, sive creato sive etiam increato.

Respondeo, quando dicitur intellectus speculativus mensurari ab objecto, id intelligendum est in sensu proprio vel improprio, spectata conditione intellectus. Nam intellectus divinus nequit proprie ullo objecto mensurari, sed tantum improprie, quatenus prout objecta speculative contemplans non præscribit perfectiones, quas debent habere, sed tantum repræsentat illas, quas habent, quia loquendo de intellectu speculativo, non ideo res sunt tales, quia Deus illas tales intelligit, sed e converso ideo tales intelligit, quia tales in se sunt; absque causalitate tamen a rebus in divinum intellectum exercita (1).

Deinde per ordinem ad intellectum speculativum, etiam divinum, potest recte ipsarum quoque rerum creatarum veritas explicari; quia intellectus etiam divinus non solum exemplaria rerum omnium creatarum gerit illarumque effectiorem dirigit, ac proinde intellectus practici rationem habet, sed præterea opus suum, res nempe omnes creatas, perfectissime cognoscit actuque æterno contemplatur. Ergo intellectus divinus est quoque speculativus, etiam respectu rerum creatarum.

Denique respectu rerum pure possibilium, prout talium, intellectus divinus non est practicus, sed speculativus. Si ergo rationem veritatis quaeramus, quæ conveniat omni enti realisive actuali sive possibili, sive creato sive increato, petenda illa est ex conformitate cum intellectu speculativo. Sola autem veritas rerum creatarum vel creabilium, prout talium, desumitur per ordinem ad intellectum practicum divinum; et veritas artefactorum per ordinem ad intellectum practicum non solum Dei, sed etiam artificis creati (2).

Quare de sola veritate rerum creatarum relata ad intellectum practicum interpretanda sunt quedam objectivæ veritatis definitiones, ut illa Avicennæ: *veritas cuiusque rei est proprietas sui esse quod stabilitum ei est* (3), et illa S. Augustini: *Veritas*

(1) Vide Suarez disp. *Metaph.* 8, sect. 5, n. 5.—6.

(2) Vide S. Thom. locis citatis.

(3) Tract. 8 *Metaph.* cap. 6.

est summa similitudo principii, quæ sine ulla dissimilitudine est (1).

127. Quæ cum ita sint, veritas transcendentalis definiiri potest *entitas rei prout conformabilis cum intellectu vel aptitudo rei, ut cognoscatur prout est in se*; vel si mavis, est *intelligibilitas rei*: siquidem conformitas cum intellectu veritatem constituens, non potest esse nisi conformitas intentionalis, seu illa, quæ obtinetur per cognitionem intellectus; nam quancumque aliam conformitatem, v. g. æqualitatis vel similitudinis, quæ intentionalis non sit, in re concipias, non denominat illam veram. Ergo conformabilitas rei cum intellectu veritatem constituens, idem sonat ac intelligibilitas vel cognoscibilitas, intellige, cognitione rem repræsentante prout est in se.

128. Jam de falsitate rerum aliquid dicendum est. Nam sicut dantur cognitiones falsæ, ita etiam res quedam vulgo dicuntur falsæ, ut *aurum falsum, falsus amicus*, etc. Falsitas itaque rerum explicanda est per oppositionem ad veritatem: ac proinde *sicut veritas consistit in adæquatione rei et intellectus, ita falsitas consistit in eorum inæqualitate* (2). Et bifariam dici potest aliquid falsum ex doctrina Aristotelis (3): *uno modo secundum rationem significati, ut dicatur illud esse falsum in rebus, quod significatur vel repræsentatur oratione vel intellectu falso; secundum quem modum quelibet res potest dici esse falsa quantum ad id, quod ei non inest... sicut e contrario potest unumquodque dici verum secundum id, quod competit ei* (4). Aliis verbis in hoc primo sensu falsum dicitur id, quod est objectum falsæ alicujus cognitionis vel locutionis. Hoc pacto ex S. Augustino *tragædus* est falsus Hector (5), quando nempe Hectoris personam repræsentat. Alio modo dicitur res esse falsa per modum causæ, illa videlicet, *quæ nata est facere de se falsam opinionem. Et quia innatum est nobis per ea, quæ exterius apparent, de rebus judicare, eo*

Definitio
veritatis
transcendentalis.

Quid falsitas
rerum.

(1) *De Vera Religione*, cap. 36.

(2) S. Thom. *de Verit.* quæst. 1 art. 10.

(3) Lib. 5 *Metaph.*, cap. ult. Cfr. ib. S. Thom. lect. 22, paragr. c.

(4) S. Thom. 1 p. quæst. 17, art. 1. Cfr. *Metaph.* lib. 5, lect. 22, paragr. c.

(5) *Soliloquior* lib. 2, cap. 10.

quod nostra cognitio a sensu ortum habet, qui primo et per se est exteriorum accidentium (1); ideo, quando in aliqua re apparent sensibiles qualitates demonstrantes naturam, quæ eis non subest, dicitur res illa esse falsa. Unde Philosophus dicit (V.^o Metaphysicorum, cap. ult.) quod illa dicuntur falsa, quæ nata sunt videri aut qualia non sunt, aut quæ non sunt, ut aurum falsum, id quo exterius apparet color auri, et alia huiusmodi accidentia, cum tamen interius natura auri non subsistit (2). Et secundum hoc dicit Augustinus (3) quod eas res falsas nominamus, quæ verisimilita apprehendimus (4).

Cæterum usitatior falsi acceptio est hæc secunda; neque secundum primam falsitas quidpiam in rebus ipsis existens indigitat, sed est pura denominatio externa, quæ cadere in quamlibet rem potest, quandoquidem quælibet res potest esse obiectum falsæ enuntiationis assertionisve. Falsum autem secundum posteriorem acceptionem importat aliquid obiectivum in rebus, videlicet *apparentiam eius, quod non est*, unde res parere facile potest falsam cognitionem in intellectu, inducendo illum in errorem. Omitto, quia minus proprius et usitatus est, tertium modum falsitatis, quem innuit Angelicus, per ordinem ad intellectum practicum, cuius respectu dicuntur res artificiales falsæ simpliciter et secundum se, in quantum deficiunt a forma artis: unde dicitur aliquis artifex opus falsum facere, quando deficit ab operatione artis. (5) Verum de hoc genere falsitatis inferius aliquid dicendum erit.

Descriptio falsitatis.

Itaque dicitur falsa res, quæ nata est facere, quantum ad id quod apparet exterius, falsam apprehensionem, sicut auricolum dicitur aurum falsum (6). Quæ communissima falsitatis objectivæ notio confirmatur etiam ex opposita notione

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 17, a. 1.

(2) S. Thom. de Verit. quæst. 1, art. 10. Cfr. 1 p. quæst. 17 a. 1.

(3) Soliloquior. lib. 2, cap. 6 fin.

(4) S. Thom. 1 p. quæst. 17 art. 1.

(5) S. Thom. 1 p. quæst. 17, art. 1. Cfr. Periherm. lib. 1 lect. 3. paragr. c.

(6) S. Thom. 1.º dist. 19 quæst. 5, art. 1. Cfr. de Verit. quæst. 1 art. 2 fin. Estque definitio hæc desumpta ex Aristotele Metaph. lib. 5, cap. ult. ex quo ea falsa dicuntur, quæ natura sua apta sunt, ut videantur esse, aut quæ non sunt, aut qualia non sunt, veluti pictura et insomnia.

veritatis. Si enim res vera dicitur, quatenus nata est gignere in mente veram sui apprehensionem; ergo e converso falsa dicenda est, quatenus apta est inducere in errorem falsamve sui apprehensionem, propter apparentiam videlicet, quam gerit cum aliis rebus diversissimis.

Probe autem nota apparentiam, quæ in errorem inducit, non esse quamcunque similitudinem, nam non ex qualibet similitudine nata est anima decipi, sed ex magna similitudine, in qua dissimilitudo inveniri non potest de facili. Et ideo ex similitudine majori vel minori decipitur anima secundum majorem vel minorem perspicacitatem ad similitudinem (forte dissimilitudinem) invenientiam. Nec tamen simpliciter debet enuntia-ri aliqua res falsa ex eo, quod quantumcumque in errorem inducit, sed ex eo quod nata est plures, vel sapientes, fallere (1).

Adversus hactenus datam notionem veritatis transcendentalis.

129. Dices. 1.º S. Augustinus reprobat hanc veri notionem: *Verum est, quod ita se habet, ut videtur cognitori, si velit, et possit cognoscere: quia secundum hoc, inquit, sequeretur quod nihil esset verum, si nullus posset cognoscere* (2). Et mox sic ipse verum definit: *Verum est id, quod est*, ubi nulla occurrit connotatio ad intellectum.

Solvantur difficultates.

Resp. S. Augustinus ex interpretatione S. Thomæ solum excludit a ratione... veritatis comparisonem ad intellectum nostrum, nam id quod est per accidens, ab unaquaque definitione excluditur (3). Cæterum si definitio illa intelligatur de cognitore attingente rem prouti est, non videtur reprehendenda, ut patet ex dictis. Unde etiam admisimus cum S. Thoma conditionalem illam, quod si nullus daretur intellectus, sive divinus sive humanus, nulla daretur veritas etiam transcendentalis formaliter et complete talis.

Ilia vero alia definitio, qua verum dicitur id quod est, explicat quidem verum transcendentaliter fundamentaliter sumptum, non autem verum formaliter sumptum, utpote quod

(1) S. Thom. de Verit. quæst. 1, art. 10. Cfr. 1 p. quæst. 17, art. 1 ad 4.um

(2) S. August., Soliloquior. lib. 2, cap. 5.

(3) S. Thom. 1 p. quæst. 16, art. 1 ad 1.um Cfr. de Verit. quæst. 1, art. 2 ad 4.um

præter rei entitatem includit essentialiter connotationem ad intellectum. Id quod videtur innuisse Aquinas illis verbis: *Definitio illa Augustini datur de vero secundum id, quod habet fundamentum in re, et non secundum id, quod veri ratio completur in adæquatione rei ad intellectum* (1). Et alibi: *Ista definitio: Verum est id quod est, non perfecte exprimit rationem veritatis, sed quasi materialiter tantum; nisi secundum quod esse significat affirmationem propositionis, scilicet, ut dicatur id esse verum, quod sic esse dicitur vel intelligitur, ut in re est* (2).

Dices 2.º Etiam communissimus est sensus dicentium *verum aurum* id, quod habet omnes notas ad essentiam auri pertinentes, et *verum amicum* eum, qui omnibus illis dotibus, quæ amicum constituunt, præditus est. Atqui in his descriptionibus nulla inest comparatio connotative ad intellectum. Ergo...

Resp. *dist.* Major. Et per hunc modum loquendi exprimitur ratio transcendentalis veritatis fundamentaliter tantum spectatæ, *conc.*, formaliter, *subdist.* Si in hujusmodi descriptionibus contineatur, saltem implicite, respectus ad ideas exemplares divinas, quæ singularum essentiarum notas ac perfectiones præscribunt, *conc.*, secus, *neg.*

Dices 3.º Si vera sit definitio et explicatio a nobis tradita, committitur circulus vitiosus in declarandis veritatis logicæ ac metaphysicæ notionibus. Veritas siquidem logica vel formalis definitur per cognitionem conformem rei, veritas autem metaphysica vel transcendentalis declarata est a nobis per entitatem conformem cum cognitione vera.

Resp. nullum a nobis in prædictis explicationibus committi circulum. Nam veritatem transcendentalem declaramus per *aptitudinem* vel *capacitatem* rei, ut intentionaliter representari possit, prout est in se, per cognitionem intellectus; cognitionem autem veram dicimus esse *actualement* representationem rei, prout est in se.

(1) S. Th. *de Verit.* quest. 1, art. 1 ad 1.um

(2) S. Thom. *de Verit.* quest. 1, art. 10 ad 1.um Hanc alteram interpretationem Augustinianæ definitionis in hisce verbis contentam alibi etiam tradiderat Aquinas, nempe in quest. 1 *de Verit.* art. 1, ad 1.um

Dices 4.º Communissimum illud est Philosophorum effatum, *verum esse objectum intellectus*. Atqui objectum præcedit potentiam, quæ ad illam terminatur. Ergo ratio veri reperitur in rebus antecedenter ad quemvis ordinem ad intellectum.

Resp. *dist.* Major. Verum fundamentaliter sumptum, nempe ens, est objectum intellectus, *conc.* Verum formaliter sumptum, *subdist.*; ita ut veritas objecti sit formalis ratio, quam mens in omni actu apprehendat, *neg.*; ita ut veritas sit conditio necessario præsupponenda in objecto, ut apprehendi possit, *conc.* Nam nisi objectum sit *intelligibile* et capax sibi adæquandi intellectum, atque adeo *verum*; plane intelligi non potest, et propterea entia rationis nequeunt per se intelligi, quia cum careant realitate, carent quoque intelligibilitate ac veritate (1).

ARTICULUS II.

Utrum veritas consistat in mera denominatione extrinseca.

130. Hactenus ostendimus veritatem non esse solam rei entitatem, sed aliquid præter entitatem addere, nempe connotationem vel ordinem ad intellectum. Quæri nunc potest, utrum veritas rei formaliter nihil aliud sit, quam denominatio extrinseca derivata ex actu intellectus ad rem, quemadmodum docuit Card. Cajetanus (2), et postea P. Gabriel Vazquez (3). Res «veræ... dicuntur, inquit, Cajetanus, *extrinseca tantum denominatione*, ita quod *nulla est in rebus formaliter veritas*, sed imitative seu adimpliative respectu intellectus speculativi». Communissima tamen sententia tenet, veritatem aliquid intrinsecum in re importare (4).

Sententia
Cajetani et
Gabriels
Vazquez;

cuius
contraria
communissima
est,

(1) Vide S. Thom. 1 p. quest. 16, art. 3 ad 3.um; *de Verit.* quest. 1, ad 3.um; 1.^a dist. 19, quest. 5, a. 1 ad 2.um; Suarez disp. 8 *Metaph.* sect. 8, n. 14; Blas. a Conceptione, *Metaph.* disp. 22, quest. 2.

(2) In 1.um part. quest. 16, art. 6.

(3) In 1.um part. disp. 77, cap. 4.

(4) Vide Suarez, disp. *Metaph.* 8, sect. 7, n. 21 seqq.; Card. Aguirre, *Disp. Selec.*, *Metaph.* disp. 4, sect. 43 Blas. a Concept., *Metaph.* disp. 22, n. 2.

Idque videtur erui ex definitionibus veritatis ex Avicenna (1), S. Anselmo (2) et S. Augustino (3) superius traditis. Idemque videtur docuisse S. Thomas. *Denominantur*, inquit, *res veræ a veritate, quæ est in intellectu divino vel in intellectu humano, sicut denominatur cibus sanus a sanitate, quæ est in animali, et non sicut a forma inhærente; sed a veritate quæ est in ipsa re, quæ nihil est aliud, quam entitas intellectui adæquata, vel intellectum sibi adæquans, sicut a forma inhærente; sicut cibus denominatur sanus a qualitate sua, a qua sanus dicitur* (4). Et alibi: *Secundum hoc denominatur aliquid verum, sicut et denominatur aliquid commensuratum. Mensuratur autem corpus mensura intrinseca, sicut linea, vel superficie vel profunditate; et mensura extrinseca, sicut locatum loco, et molus tempore et pannus ulna. Unde et potest aliquid denominari verum dupliciter: uno modo a veritate inhærente, alio modo ab extrinseca veritate* (5).

131. Et hæc mihi tenenda videtur sententia, quæ

et probatur:

Prob. 1.º Nam ex communi omnium sensu, veritas est attributum vel proprietas entis. Atqui nulla proprietas esse potest mera rei denominatio extrinseca, sed aliquid intrinsecum. Nam proprietas est et concipitur intime connexa cum re manansque ex principiis essentialibus ejusdem. Ergo veritas transcendentalis nequit esse mera denominatio rei extrinseca. «Quod maxime verum est, inquit Suarez, de denominatione illa, quæ solum per analogiam sumi dicitur ex proportionem vel habitudine ad aliud; nemo enim dixerit sanitatem ut sic, esse proprietatem cibi aut urinæ, vel risibilitatem esse proprietatem prati florentis, quia hæc prædicata solum quasi metaphorice conveniunt illis subiectis» (6).

Dices. Hæc prædicata esse quidem metaphorica quoad vocum impositionem, iisdem tamen significari veras rerum,

(1) *Metaph.* tract. 8, cap. 6.

(2) *Dialog. de Verit.* cap. 12.

(3) *De vera Religione*, cap. 36.

(4) S. Thom. *de Verit.* quæst. 1, art. 4.

(5) *De Verit.* quæst. 1, art. 5, ubi idem repetitur paulo inferius. Cfr. *ibid.* art. 6, corp. et ad 2.^{am} et 4.^{am}; et 1.º dist. 19, quæst. 5, art. 2 et 3.

(6) Suarez disp. *Metaph.* 8, sect. 7, n. 21.

quibus attribuuntur, proprietates: quare *sanitas* dici potest cibi proprietas non secundum ipsam formalem sanitatem, quæ soli animali proprie convenit, sed secundum id, quod per talem denominationem significare intenditur.

Resp. Bene quidem. Sed id quod per denominationem *sani* significatur in cibo, quæro utrum sit aliquid intrinsecum in illo vel non. Si est intrinsecum, fateor illud esse posse veri nominis proprietatem, sed simul contendo idem ob eandem rationem dicendum esse de veritate rerum; quod sicut in cibo, præter puram denominationem extrinsecam *sani* a sanitate animalis derivatam, datur aliquid aliud intrinsecum, ita etiam in re vera præter extrinsecam denominationem ex intellectuali cognitione desumptam agnoscendum est aliquid aliud, quod nomine veritatis transcendentalis designatur, atque adeo veritas hujusmodi non est mera denominatio extrinseca in re, quæ vera dicitur. Si autem illud, quod nomine *sani* in cibo significatur, est aliquid extrinsecum, nego proprietatem esse posse, quemadmodum urgebam in argumento (1).

Prob. 2.º Quia si veritas esset sola denominatio extrinseca, æque posset convenire entibus rationis et fictitiis ac realibus; nam puræ denominationes hujusmodi desumptæ ex cognitione, non minus conveniunt entibus rationis, quam realibus, ut patet in denominationibus *generis, speciei, cognosci, significari*, et similibus. Sane etiam entia rationis et chimerica possunt esse terminus vel objectum cognitionum verarum, ut patet in his judiciis: *chimæra est ens fictum; hominem esse equum impossibile est*; quæ judicia quia verissima sunt, etiam objecta ipsorum dicuntur *vera* extrinsece, per denominationem nempe a veritate formalium judiciorum derivatam (2). Atqui entia rationis veritatem non habent (3).

Apposite Aquinas: *Res... ipsa ex specie, quam habent, divino intellectui adæquatur, sicut artificialis arti; et ex virtute ejusdem speciei nata est sibi intellectum nostrum adæquare, in quantum per similitudinem sui receptam in anima* (nempe

(1) Cfr. Suarez, loc. cit. n. 22.

(2) Cfr. Suarez, loc. cit. sect. 8, n. 10.

(3) Vide Suarez, loc. cit., sect. 7, n. 23-24.

per speciem impressam) cognitionem de se facit. Sed non ens extra animam consideratum, neque habet aliquid, unde intellectui divino aequetur, neque unde cognitionem sui faciat intellectui nostro. Unde quod intellectui cuiuscumque aequetur, non est ex ipso non ente, sed ex ipso intellectu, qui rationem non entis accipit in seipso. Res autem, quæ est aliquid positivum extra animam, habet aliquid in se, unde vera dici possit; non autem ita est de non esse rei, sed quicquid ei attribuitur, est ex parte intellectus (1).

Dices fortasse, formaliter loquendo æque posse convenire veritatem entibus rationis, et realibus, discrimen tamen esse ex parte fundamenti.—Verum fundamentum hoc denominationis veri, quod diversum dicitur in ente reali et rationis, vel est aliquid præter ens, vel non. Si est aliquid, quæro, utrum sit intrinsecum, an vero extrinsecum. Si extrinsecum, redit argumentum jam factum, videlicet quod nihil extrinsecum possit esse proprietas, atque adeo nec fundamentum proprietatis. Si autem intrinsecum est, jam habeo intentum. At si dicas fundamentum illud nihil esse præter ipsum ens, non erit proprietas, sed essentia entis (2).

Prob. 3.º Et hoc confirmat etiam illa communis vox Philosophorum dicentium, *verum esse objectum intellectus*. «Nam licet quidam dicant veritatem esse conditionem tantum objecti intellectus, non antecedentem, sed consequentem potius actum intellectus, ut videre est apud Toletum (3); tamen hoc modo valde improprie diceretur verum objectum intellectus, quia objectum potentia passivæ, ut sic, supponitur ad actum. Et ideo conditiones illæ, quæ sunt propriae objecti, debent supponi non subsequi. Ergo verum, prout dicitur esse objectum intellectus, non est, quatenus ab ipsomet actu denominatur, sed secundum aliquam aliam rationem, secundum quam possit antecedere actum» (4).

Prob. 4.º Denique si veritas consisteret in mera denominatione extrinseca proveniente ex actu cognitionis seu ex

(1) S. Thom. de Verit. quest. 1, art. 5 ad 2.^{am} Cfr. ib. art. 8, et alibi sæpe.

(2) Suarez, loc. cit. n. 23.

(3) Lib. 3, de Anima, quest. 20.

(4) Suarez, loc. cit., sect. 8., n. 10.

veritate logica, id quod est perfectius ens non esset perfectius verum veritate transcendentali. Atqui hoc absurdum est et contra sensum omnium communem. «Quis enim dicat non esse verius ens in ratione entis Angelum, quam hominem, vel etiam Deum, quam Angelum?»

Sequela vero Majoris probatur, «quia in denominatione illa, quæ sumitur ex veritate intellectus, non posunt habere inequalitatem, quia tam vera est idea, quam Deus habet de homine, sicut idea, quam habet de Angelo, tantaque est conformitas inter illa extrema, sicut inter hæc; et tam vera est cognitio, quam Deus habet de Angelo, sicut quam habet de seipso» (1).

132. Dices 1.º De veritate ac falsitate simile ferendum hac in re iudicium est. Atqui falsitas non est intrinseca rebus, sed solum actui intellectus. Ergo idem dicendum de veritate.

Major constat ex doctrina S. Thomæ, cujus hæc sunt verba. *Cum verum et falsum opponantur: opposita autem sint circa idem; necesse est, ut ibi prius queratur falsitas, ubi primo veritas invenitur* (2).

Resp. dist. Major. Si sermo sit de veritate ac falsitate formali vel logica, *trans.*; de transcendentali; *neg.* Et ratio est, quia veritas est proprietas omnis entis, ac proinde intrinseca sit, oportet. Secus vero falsitas. Nec valet ad probandum contrarium ratio desumpta ex oppositione, quæ inter veritatem falsitatemque intercedit, quia potest una ex oppositis formis necessario et intrinsece convenire enti, quin conveniat opposita: sic corvus est natura sua niger, et nix alba, nec potest aut ille albedinem, aut hæc nigredinem habere (3).

Dices 2.º Ex eo solum quod cognitio terminetur ad rem aliquam, hæc cognoscibilis est, seu apta est ad terminandam cognitionem. Ergo cognoscibilitas, atque adeo veritas rei, desumitur a cognitione. Cum igitur cognitio extrinseca sit objecto cognito, dicendum erit veritatem intrinsecam non esse objecto.

Resp. dist. antec.; cognoscibilis est extrinsece, *trans.*; intrinsece, *neg.*

(1) Suarez, loc. cit. n. 23-24.

(2) 1. p. quest. 17, art. 1.

(3) Cfr. S. Thom. de Verit. quest. 21, art. 2, ad 1.^{am}

Solvuntur
difficultates.

Simili modo *dist.* primum consequ., alterum *nego.*
Cognoscibilitas rei duplex distingui potest, altera, quæ cognitionem præcedit, immo et potentiam proximam cognoscendi, ideoque a quibusdam activa dicitur. Nam objectum præsupponitur cognitioni speculativæ, et illam fundat, ipsa vero ad illud terminatur, ab eoque mensuratur, prout superius explicatum est. Et hæc cognoscibilitas intrinseca prorsus rei est, sequiturque necessario entitatem quamlibet realem, et abest ab omni ente rationis et ficto, utpote quod non est ex se intelligibile, sed solum aliquo modo intelligitur per analogiam et ordinem ad ens reale. Altera est cognoscibilitas pure extrinseca objecto, utpote quæ non est nisi denominatio proveniens ab actu cognitionis, sive actuali sive possibili, ac proinde non præcedit, sed præsupponit cognitionem et propterea dici a quibusdam solet passiva; nihil enim aliud significat, quam esse vel posse esse terminum vel objectum cognitionis alicujus veræ (1). Jam veritas non potest reponi in hac secunda cognoscibilitate, sed in prima.

Dices 3.º S. Thomas sæpe (2) docet res denominari veras a veritate, quæ est in intellectu, sicut cibus et alia denominantur sana a sanitate, quæ est in animali. Ergo res denominantur veræ, non ex aliqua forma intrinseca, sed per meram denominationem extrinsecam.

Accedit quod S. Doctor etiam scribit veritatem compleri in actu intellectus, sicut universale. Ergo sicut universale efficitur per actum intellectus, ita etiam veritas constituetur per actum intellectus, atque adeo sita est in mera denominatione extrinseca (3).

Resp. S. Thomam non potuisse per hos modos loquendi rationem veritatis in mera denominatione extrinseca reponere. Nam in iisdem locis, in quibus talia scribit, diserte docet veritatem in rebus esse formam intrinsecam, quemadmodum superius vidimus. Præterea cum adhibet exemplum sanitatis, notat sicut sub nomine *sani* designatur intrinseca quædam qualitas in cibo, ita etiam per nomen *veritatis* exprimi in

(1) Vide Suarez, disp. 8, *Metaph.* sect. 8, n. 11.

(2) Vide v. g. 1. p. quæst. 16, art. 6; de *Verit.* quæst. 1, art. 4; 1.º dist. 19, quæst. 5, art. 1 etc.

(3) 1.^a dist. 19, quæst. 5, art. 1.

rebus formam quandam inhærentem (1). Non potuit ergo veritatem constituere in mera extrinseca denominatione. Solum igitur videtur voluisse denominationem veritatis prius veritati formali vel logicæ convenire, et ex hac deinde derivari in res ipsas: de quo non is ego sum, qui velim litem movere (2). Cum hoc tamen bene stat, quod nomen *veritatis* rebus accommodatum significare possit aliquid aliud intrinsecum et reale distinctumque a mera denominatione desumpta ex actu vero intellectus.

Quando autem S. Doctor scripsit notionem veritatis compleri per actum intellectus, accepto fundamento ex rebus, videtur intellexisse formalem seu logicam veritatem. Quid sit, certe non tradidit adversariorum doctrinam, quia qui docet veritatem *compleri* in actu intellectus, profecto non docet veritatem non esse, nisi meram denominationem provenientem ex actu intellectus.

Dices 4.º Aristotelis est hæc sententia: *Non est autem verum et falsum in rebus (ut quod bonum, verum; quod malum, falsum), sed in mente* (3). Atqui si veritas esset aliquid intrinsecum in rebus, non inesset solum in mente. Ergo Philosophus nobis contrarius est.

Resp. Aristotelem ibi locutum esse de veritate formali seu logica (4).

133. Quid ergo est, quæres, intrinsecum illud, quod veritas transcendentalis importat? Est activa illa entis cognoscibilitas seu intrinseca aptitudo ad gignendam in mente notitiam sui, vel est ralis conformitas cum idea divina, si rem velis per ordinem ad intellectum practicum explicare: quæ cognoscibilitas et conformitas idem prorsus est cum entitate rei, vel est ipsissima entitas prout connotans intellectum. Nam omnis res creata ex sua propria entitate, jam est conformis ideæ exemplari divinæ, præcisione facta a quocumque superaddito, ac proinde secum identificat conformitatem cum idea sui: itemque quævis res, sive creata sive

Quid veritas transcendentalis importet in re ipsa.

(1) Vide v. g. de *Verit.* quæst. 5, art. 4, fin; et 1. p. quæst. 16, art. 6.

(2) Vide Suarez, disp. 8 *Metaph.*, sect. 7, n. 24, et sect. 8.

(3) Arist. *Metaph.* lib. 6, cap. ult. Cfr. S. Thom., lect. 4, paragr. c.

(4) Cfr. Suarez, loc. cit. n. 37.

increata, hoc ipso quod est ens reale, cognoscibilis est, seu habet capacitatem et aptitudinem, et virtualitatem, et jus, ut ita dicam, vel meritum, ut cognoscatur, nec possit non cognosci, si adsit intellectus, qui aciem suam in illam convertat.

Veritas ergo transcendentalis intrinsece includit entitatem rei, supra quam nihil addit nisi ordinem vel connotationem vel habitudinem ad intellectum: unde recte definita est superius intelligibilitas rei vel potius entitas prout intelligibilis, vel apta ut intelligatur sicut est, vel conformabilis cum intellectu. Patet ergo, concludit S. Thomas, quod veritas in rebus creatis inventa, nihil aliud potest comprehendere, quam entitatem rei et adaequationem ad intellectum (1). Nam res existens extra animam, per formam suam imitatur artem divini intellectus, et per eandem nata est facere veram apprehensionem in intellectu humano, per quam etiam formam unaquaque res esse habet, unde veritas rerum existentium includit in sui ratione entitatem earum, et superaddit habitudinem adaequationis ad intellectum humanum vel divinum (2). Et sic veritas, cum utrumque includat, entitatem et ordinem ad intellectum, perfectionem realem importat, non tamen perfectionem enti superadditam: hæc enim duo valde diversa sunt. Perfectionem dicit, quia in sui ratione complectitur entitatem, non tamen perfectionem enti superadditam, quia sicut diximus superius unitatem esse entitatem sub negatione divisionis, ita veritas est entitas sub ordine et connotatione ad intellectum, qui ordo et connotatio nihil reale est supra ipsam entitatem rei, sed intelligitur a nobis instar relationis cujusdam rei ad intellectivam virtutem (3). Et in hoc sensu verum esse potest id, quod solent multi dicere, veritatem importare relationem rationis, quia licet proprie non sit relatio rationis, utpote quæ aliquid reale est et non dependens ab intellectu, tamen a nobis non concipitur, nisi per modum relationis cujusdam.

Ex quo etiam intelligitur quomodo conceptus *entis* et conceptus *veri* ratione distinguantur, licet quoad realitatem

(1) *De Verit.* quest. 1, a. 8 fin.

(2) S. Thom. *de Verit.* quest. 1, art. 8.

(3) Cfr. Suarez loc. cit. sect. 7, n. 25 et n. 11 seqq.

entitatis et perfectionis conveniant; quia videlicet aliquid aliud exprimitur, cum concipitur ens, et cum concipitur verum, vel potius alio modo exprimitur eadem res concepta prout est in se et apta ad existendum, et prout est intelligibilis et apta ad faciendam in intellectu veram apprehensionem. *Verum et ens*, inquit Angelicus, differunt ratione per hoc, quod aliquid est in ratione veri, quod non est in ratione entis; non autem ita, quod aliquid sit in ratione entis, quod non sit in ratione veri, nec per essentiam differunt, nec differentis oppositis invicem distinguuntur (1).

Difficultates quæ contra hanc veritatis declarationem fieri possunt, præoccupatæ jam sunt, cum sermo esset de proprietatibus entis generatim (2). Plura de veritate videri possunt apud S. Thomam (3) et Eximium Doctorem (4), apud quem legi potest et illa controversia, utrum veritas per prius dicatur de formali vel logica, an vero de transcendentali, et quomodo (5).

ARTICULUS III.

Utrum veritas sit passio entis.

134. Responsio communis omnium Philosophorum affirmativa est. Sit itaque

PROPOSITIO. **Veritas est attributum vel proprietas entis.**

Ut probetur assertio, tria ostendenda sunt, spectata ratione proprietatis: α veritatem *omni* et β *soli* enti convenire: ac γ exprimere conceptum secundarium entis. Atqui ita se res habet. Ergo

Probatur. Minor per partes. Et primo quidem α *Veritas convenit omni enti*. Nam res create secundum totam suam

Omnis ens est verum:

(1) *De Verit.* quest. 1, a. 1, ad 6.um

(2) Vide supra a num. 67. Cfr. etiam num. 78 seqq.

(3) In 1.^a part. quest. 16; in quest. 1.^a de Veritate; et in 1.º dist. 19, quest. 5.

(4) Disp. 8 *Metaph.*

(5) Ib., sect. 8. Cfr. Valentia in 1.^{am} part., quest. 16, punct. 1. Didac. Ruiz de Montoya, *De Scientia Dei*, disp. 85; alique interpretes S. Thomæ.

entitatem conformes sunt ideæ divinæ, a qua ne latum quidem unguem discedere valent. Vel ut res latius consideretur ac respectu intellectus speculativi, *unumquodque... in quantum habet de esse, in tantum est cognoscibile* (1); vel « de se est aptum conformari intellectui, immo nullum est ens, quod non sit actu conforme alicui intellectui, saltem divino » (2). Idipsum dicendum est de ipsa veritate ac falsitate logica. Omnis enim cognitio, sive vera sive falsa, suam habet entitatem, atque adeo cognoscibilitatem et veritatem.

omne verum est
ens, proprie
loquendo.

3) *Veritas soli enti competit*. In primis enim prout a nobis declarata est, veritas intrinsecum quiddam est enti, et importat ipsam entitatem, prout intelligibilem vel conformabilem intellectui. Atqui solum ens reale habet hujusmodi entitatem. Ergo solum ens reale est verum.

Sane non ens vel ens rationis *neque habet aliquid, unde intellectui divino aequetur, neque unde cognitionem sui faciat intellectui nostro. Unde quod intellectui cuicumque aequetur, non est ex ipso non ente, sed ex ipso intellectu, qui rationem non entis accipit in seipso* (3). Supposita ergo doctrina superior tradita circa veritatem transcendentalem, hæc non latius patet, quam ens reale, sed illi soli convenit.

Quod si veritatem accipias paulo latius, ita ut comprehendat etiam denominationem pure extrinsecam, nempe mere passivam cognoscibilitatem, seu capacitatem utcumque terminandi actum intellectus, fateor veritatem hujusmodi esse posse prædicatum conveniens etiam entibus rationis, nam ea quoque aliquo modo intelliguntur, ac possunt esse objectum, circa quod exercentur cognitiones et judicia vera. Sed adhuc potest etiam in hoc sensu quodammodo dici veritas soli enti convenire, quia ad hoc ut mens judicia vera instituat circa non entia et chimæras, oportet ut prius illas apprehendat instar entium quorundam, et ideo vocantur entia rationis (4).

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 16, art. 3.

(2) Suarez, loc. cit. sect. 7, n. 35.

(3) S. Thom. *de Verit.* quæst. 1, art. 5 ad 2.um Cfr. 1 p. quæst. 16, art. 3 ad 2.um

(4) Vide S. Thom. 1 p., quæst. 16, art. 3 ad 2.um; *de Verit.*, quæst. 1, ad 7.um; 1.º dist. 19, quæst. 5, art. 1, ad 5.um

γ) *Denique veritas non exprimit primum, sed secundarium conceptum entis*. Quia quamvis per veri attributum nulla perfectio nova entitati addatur, tamen ipsa entis perfectio magis declaratur per conceptum veritatis, qui exprimit aliquem modum, quem non exprimit simplex conceptus entis, videlicet intelligibilitatem entis internam vel conformabilitatem cum intellectu, vel aptitudinem ut gignat veram sui existimationem. Hæc vero habitudo entis ad intellectum concipitur a nobis tamquam aliquid eo posterius et necessario manans ex intimis, ut ita dicam, visceribus illius, atque adeo tamquam proprietas vel attributum.

Veritas exprimit
secundarium
conceptum
entis.

135. **Dices 1.º** Omne ens est bonum. Atqui non omne verum est bonum, nam latrone v. g. furari verum est, non tamen bonum, sed malum. Ergo non omne ens est verum.

Objectiones
soluta.

Resp. dist. Major.: bonitate vel metaphysica vel morali, *conc.*, morali semper, *neg.*

Et *contradist.* Minori, *neg.* conseq.

Nam furari est actio quædam physica, et prout talis bona est metaphysice, etiamsi mala sit moraliter (1).

Dices 2.º In rebus invenitur falsitas. Atqui falsitas et veritas simul in eodem subjecto esse nequeunt. Ergo quædam res veræ non sunt, illæ nempe, in quibus falsitas inest.

Major patet in primis in artefactis, « nam sæpe sunt difformes suæ regulæ et ideæ; ergo sub ea ratione habent falsitatem. Idemque reperitur in aliquibus effectibus naturalibus, qui dicuntur monstra, seu peccata naturæ, nam discrepant ab idea seu regula, quam deberent causæ secundæ naturales imitari, et ad eam suos effectus conformare. Quomodo etiam actio humana, quæ deviat a divinis regulis, mendacium appellari solet ex Psalmo quarto: *Ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* Sicut e contrario, operatio conformis prudentiæ seu regulæ divinæ vocari solet *veritas* » secundum Joannem (2): *Qui facit veritatem venit ad lucem*; et secundum Paulum (3): *veritatem... facientes in charitate crescamus* (4).

(1) Cfr. S. Thom. *de Verit.* quæst. 1, art. 1, ad 2.um eorum quæ contra obijciuntur.

(2) Joan. cap. 3, v. 21.

(3) Ephes. cap. 4, v. 15.

(4) Apud Suarez, disp. 7 *Metaphys.*, sect. 1, n. 3.

Resp. dist. assert.: in rebus inest extrinseca et impropria falsitas, *trans.*; intrinseca et propria, *neg.*, quia omne ens, quantum est de se, aptum est cognosci, sicut est in seipso, et generare proprium et adæquatum sui conceptum. Unde si quis intellectus decipitur in cognitione rerum, non provenit ab ipsis, quatenus entia sunt, sed ex aliis causis, quas in Logica tetigimus.

Et concessa Minore, *neg.* conseq.

Ad prob. Majoris simili modo respondeo.

In primis in operibus arte factis proprie non est falsitas, quamvis dentur sæpe hujusmodi opera ab arte ac regula discrepantia. Quod enim a regula discordent bifariam accidere potest: primo, «quod discrepent ab arte, quæ est in artifice, seu ab idea, quam revera habet conceptam; alio modo, quod discrepent ab arte, quam deberet habere, quamque alius probus artifex habet,» ipse autem non habet. «Quando hoc posteriori modo contingit, non videtur proprie habere locum denominatio falsitatis, quia tunc res arte facta non discordat ab idea, a qua procedit, ad alias vero perfectiores ideas, quæ sunt in aliis artificibus, non comparatur talis res, ut ad principium practicum, sed ut ad cognitionem speculativam; et ideo respectu illarum non habet propriam falsitatem» (1). Quando vero res arte facta prodit difformis ideæ, quæ est in artifice ut actu operante, seu a qua proxime procedit, tum maxime videtur esse falsitas in tali re artificiali; sed adhuc non potest proprie dici falsitas, tum quia ille defectus in effectu non procedit ex imperfectione aut falsitate intellectus, sed ex imbecillitate potentiæ exsequentiæ, vel alio simili occurrente impedimento, tum etiam quia illud artificium ut sic, seu quatenus cum illa deformitate fit, non procedit ab idea, sed casu fit, ergo non comparatur ad illam ut ad causam et mensuram, ut per difformitatem ad illam falsum denominetur.

Et confirmatur, nam cognitio illa vel idea non est falsa per difformitatem ad illud opus, quia revera non habet illud pro objecto. Ergo neque e contrario opus ipsum potest denominari falsum in ordine ad talem cognitionem, cum

(1) Suarez, disp. 9, sect. 1, n. 10, ubi plura require, egregie scripta.

neque sit objectum, neque effectus illius quantum ad imperfectionem, secundum quam ab idea discordat. Dicitur ergo tale artificium incongruum aut malum in genere artificii, non autem proprie falsum: quo modo dicunt Dialectici, consequentiam seu illationem, quæ non fit juxta regulas artis, esse quidem *malam*, sed non *falsam*» (1).

Deinde quod attinet ad effectus naturales monstruosos, illi nequeunt dici falsi, ex eo quod non imitentur ideam sui exemplarem. Falsi enim dicerentur vel per ordinem ad intellectum increatum, vel per ordinem ad intellectum creatum, vel respectu causarum secundarum tales effectus imperfecte operantium. Atqui nequeunt dici falsi respectu intellectus divini. Nam monstra non eveniunt casu et fortuito respectu Dei, sed ex vera scientia et voluntate, atque adeo etiam illa, quatenus entia sunt, non discordant a divina scientia practica, «quia Deus, sicut vult cum causis secundis non impeditis influere ad effectus integros et perfectos perficiendos, ita vult cum eisdem impeditis influere ad efficienda monstra. Unde sicut quando optimus pictor non ex impotentia, sed voluntarie, depingit monstrum, illud non dicitur discordare ab arte, neque esse aliquid falsum respectu talis pictoris, ita neque monstra naturæ falsitatem habent respectu supremi artificis, Dei, qui ea sciens et videns fabricatur, quatenus entia sunt. Quod ideo semper adjungo, quia si hæc consideretur, quatenus in eis est privatio seu carentia alicujus perfectionis, ut sic, non per se fiunt, sed per accidens, neque habent propriam ideam, ad quam conformentur, ut respectu illius vera aut falsa dici possint, sed habent talem defectum, quatenus deficiunt ab alia perfectiori idea. Hic autem defectus vel non est a Deo, ut in defectibus culpæ, «qui quatenus defectus sunt, non procedunt a Deo, sed a sola malitia voluntatis a regula deviantis, ut suo loco declarabitur; vel si est ab ipso, ut in malis pœnæ, non est præter scientiam et intentionem seu voluntatem ejus, et ideo respectu illius non potest dici falsitas» (2).

Neque etiam respectu intellectus creati monstra possunt dici falsa, quia non res naturales nec earum effectus pendent

(1) Suarez, ib. n. 16.

(2) Suarez, loc. cit., n. 7. Cfr. n. 6.

Utrum
falsitas detur
in
artefactis,

et in monstris